

Estada a Les Eyzies-de-Tayac, referent dels orígens sàpiens europeus i de l'art rupestre paleolític mundial

*per Albert Aulines**

* Albert Aulines és prehistoriador de l'Associació Arqueològica de Girona.

"A mi modo de ver, no existe un enigma arqueológico mayor que el arte subterráneo de la Europa occidental del Paleolítico superior. Todo aquel que se ha agachado y se ha arrastrado bajo tierra a lo largo de un estrecho pasaje completamente oscuro durante más de un kilómetro, se ha deslizado por bancos de fango y ha vadeado oscuros lagos y ríos ocultos para enfrentarse, al final de tan arriesgado viaje, con una pintura de un mamut peludo extinguido o de un poderoso bisonte encorvado, jamás volverá a ser el mismo".

DAVIS LEWIS – WILLIAMS,

La mente en la caverna, 2005

La frontera psicològica dels estats ens impedeix observar, a vegades, que a poca distància de Catalunya hi ha regions que posseeixen unes peculiaritats d'interès mundial. És el cas de La Dordonya (sud-oest de França): situada a uns 600 quilòmetres de Girona –més a prop que Madrid, Bilbao o Sevilla–, les seves nombroses coves prehistòriques són excepcionals per a la comprensió dels orígens sapiens europeus i l'art rupestre paleolític mundial i, de manera particular, aquelles que es troben als voltants de Les Eyzies-de-Tayac, reconeguda com "la capital mundial de la prehistòria" (**figura 1**). L'agost de 2012 acompanyat pel meu amic Jordi Serra hem realitzat l'apassionant estada a Les Eyzies que expliquem a continuació.

EL GRAN ENIGMA: LA NATURESA HUMANA

"Els humans hem estat descrits de moltes maneres. Durant un temps com Homo sapiens. De fet, encara ens anomenem Homo sapiens, 'l'home savi'. No em sembla una bona definició. No en sabem prou. Jo diria que som 'humans espirituals'", diu Jean Clottes –eminència mundial sobre l'art rupestre paleolític–, a l'esplèndid documental *La cueva de los sueños olvidados* (2010) de Werner Herzog sobre la cova francesa de Chauvet.

Aquesta reflexió de Jean Clottes forma part d'un debat recurrent entre els especialistes de totes les branques del saber: el gran enigma de la naturalesa humana. Perquè fins ara no se'n disposa d'una argumentació unànime o convincent. Dues bones lectures al respecte són *La naturaleza humana* de Jesús Mosterín i *Sobre la naturaleza humana* (número 33 de la revista *Nexus*).

L'home modern occidental és de creació recent: segons el crític literari Harold Bloom sorgeix al segle XVII amb l'obra de Shakespeare, però l'opinió majoritària defensa que té lloc durant la Il·lustració del segle XVIII. Des d'aquest moment, la raó esdevé l'essència de l'home, que s'autoanomena *Homo sapiens*. Ara bé, al meu entendre aquesta concepció no té en compte dos paràmetres. El primer és el temps: la llarga història evolutiva dels sapiens, 200.000 anys com a espècie i 2,5 milions com a gènere. El segon, l'espai: en ple segle XXI tres quartes parts de la humanitat és fervorosament creient. "L'essència de l'ésser humà és una incòmoda dualitat de tecnologia 'racional' i creença 'irracional'" sentència Davis Lewis-Williams a la *La mente en la caverna*.

La resposta al gran enigma pot ser a l'interior de les coves paleolítiques. Qui ha tingut l'oportunitat de presenciar les mostres d'art rupestre paleolític, a banda de l'emoció, haurà reflexionat sobre la naturalesa humana: el llenguatge, la música o les creences... és evident que existeixen des de fa mil·lennis. A l'home modern occidental racional el precedeix una altra humanitat que té arrels molt profundes.

UNA ABSÈNCIA DESTACABLE A LA BIOREGIÓ DE GIRONA: L'ART RUPESTRE PALEOLÍTIC

Els sàpiens habitem la bioregió de Girona des de fa 40.000 anys, tal com demostren els vestigis localitzats a les coves prehistòriques de Serinyà (Arbreda) o als jaciments superficials i en abric de La Selva (Balma de la Xemeneia). Aquells primers sàpiens posseïen una cultura material i un comportament psicològic nou, diferent de l'espècie humana precedent (la neandertal, 250.000-30.000 anys). I especialment en un aspecte: la seva capacitat artística manifesta.

A Europa, l'estreta relació de l'art rupestre amb l'arribada dels sàpiens està ben documentada a regions com el Cantàbric (Altamira), l'Ariège (Niaux) o La Dordonya (Lascaux). Però a la bioregió de Girona, amb evidències d'una cultura material equiparable (Serinyà), fins ara ningú ha estat capaç de descobrir a la paret d'alguna cova o abric les corresponents mostres d'art. És per això que, si es volen observar de primera mà, cal viatjar. A la Dordonya, per exemple.

PRECEDENT DE REFERÈNCIA: EL VIATGE DE L'AAG DE L'ANY 1984 A LA DORDONYA

L'abril de 1998 em vaig incorporar a l'Associació Arqueològica de Girona. Allà vaig conèixer José María de Bedoya, el president de l'entitat fins l'any de la seva mort, el 2001. Juntament amb Josep Maria Corominas, Miquel Oliva i Josep Canal, l'any 1972 Bedoya va tenir un paper decisiu en la salvaguarda de les coves de Serinyà, un dels millors registres europeus del període neandertal i sàpiens.

Bedoya era un admirador de l'art rupestre paleolític i la seva màxima il·lusió hauria estat descobrir-ne a la bioregió de Girona. Sobre aquesta qüestió sovint m'explicava aquesta història que va publicar als *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles* de l'any 1985: *"Mi especial opción por el arte rupestre ha fijado en mi memoria un comentario hecho por el Doctor [Josep Maria Corominas] en una de aquellas cenas: el de haber oído comentar a una mujer mayor, del lugar, que, en una cueva destruida y desaparecida al construir la represa de Esponellá, ella de niña, había visto gravados de caballos en las paredes. No hemos vuelto a oír confirmación alguna sobre esta afirmación, pero ello encaja en la idea de que los habitantes de Serinyà y Banyoles, durante el Paleolítico Superior, con idéntica cultura y piezas similares, el mismo desarrollo cultural y artístico y, por ende, semejantes santuarios. Desearía por ello pedir a los aficionados al arte, a la prehistoria y a las cuevas que se fijen y busquen la respuesta a este interrogante, sin despejar en nuestras comarcas, como homenaje a quien tantas veces la buscó sin encontrarla"*.

Absència de manifestacions artístiques paleolítiques a Girona, per tant. D'aquí sorgeix el viatge que l'any 1984 un equip de l'Associació Arqueològica de Girona –el mateix Bedoya, Enric Jiménez i Joan Abad– va portar a terme a les coves prehistòriques de La Dordonya, les quals els van impressionar gratament tal com es dedueix de l'article *Cronicon de un viaje a la Dordonya* que van publicar l'any següent al número 6 de la revista *Quadern de Treball*.

Figura 1. El riu la Vézère al seu pas per Les Eyzies-de-Tayac – 21 d'agost de 2012

Els nombrosos abrics i coves situats als seus voltants van ser espais d'hàbitat i d'expressió artística dels primers sàpiens europeus. A l'esquerra: un dels bisons de la Font-de-Gaume, reproduït en el tiquet d'entrada a aquesta cavitat

Quadre 1**Estada a Les Eyzies-de-Tayac (agost de 2012)
DIETARI DE CAMP****Dilluns 20 d'agost de 2012**

- 10:00 Sortida de Girona en direcció a Les Eyzies. Pel camí, parades a Carcassona i Tolosa
- 18:00 Arribada a Les Eyzies i establiment al càmping La Rivière

Dimarts 21 d'agost de 2012

- 09:00 Oficina de Turisme de Les Eyzies
- 09:30 Museu Nacional de Prehistòria de Les Eyzies
- 14:00 L'Abri Pataud: campaments dels caçadors de rens
- 15:30 Font-de-Gaume: centre gestor de les visites a les coves ornamentals
- 16:15 L'Abri Cro-Magnon: descobrint els antics sàpiens o 'cromanyons'
- 17:00 Gouffre de Proumeyssac: la catedral del cristall
- 19:00 Le Moustier (abric neandertal), cova de Lascaux (primer intent frustrat de comprar tiquets per poder-la visitar l'endemà al matí) i paratge del jaciment paleolític La Madeleine

Dimecres 22 d'agost de 2012

- 05:45 Font-de-Gaume (centre gestor). Filera per accedir als tiquets d'entrada a les coves
- 09:30 Font-de-Gaume (centre gestor). Adquisició dels tiquets per visitar les coves
- 10:00 Font-du-Gaume: 'la grotte des bisons' i la màxima expressió de la policromia
- 12:15 Les Combarelles: centenars de gravats d'animals plistocènics
- 14:00 Abri de Cap Blanc: escultura rupestre monumental d'ara fa 15.000 anys
- 15:30 Abri de Pousson: un salmó esculpit i gravat al seu sostre

Dijous 23 d'agost de 2012

- 09:00 Gruta de Rouffignac: intent frustrat d'accedir a la seva visita guiada
- 11:30 Cova de Bernifal: una cova que es manté intacte des de fa 14.000 anys
- 16:00 Llibreries Cadeau i Font-de-Gaume: adquisició de varis llibres sobre prehistòria
- 18:00 Lascaux: segon intent frustrat de comprar tiquets per visitar-la l'endemà al matí
- 19:00 Montignac: el poble. Turisme

Dijous 24 d'agost de 2012

- 08:30 Sortida de Les Eyzies en direcció a Girona
- 13:00 Tolosa. Visita a l'Ostal d'Occitània
- 18:00 Girona. Fi d'aquest extraordinari viatge entorn l'art rupestre paleolític de Les Eyzies.

DE GIRONA A LES EYZIES-DE-TAYAC (DEL 20 AL 24 D'AGOST DE 2012)

La meva necessitat de presenciar el fenomen paleolític de La Dordonya prové de molts anys enrere, possiblement d'aquell 1998 quan vaig conèixer José María de Bedoya. Al respecte, hi ha dos fets que han despertat la meua curiositat al llarg d'aquests últims anys: la manca d'art rupestre paleolític a la bioregió de Girona i els escenaris descrits a l'apassionat relat *Cronicón de un viaje a la Dordoña*.

Aquest 2012 he tingut l'ocasió, finalment, d'arribar-me a La Dordonya. Tot va començar el 5 d'agost. Em trobava a la terrassa del bar Jorbel (plaça de Sant Pere, a Girona) conversant amb els meus amics Jordi Serra (filòleg i professor d'euskara a Vitòria) i Quim Vilagran (biòleg i dansaire). Allà vam tenir accés a un article de la revista *Presència* sobre les *Fêtes de la Préhistoire* de Talteüll que ens va engrescar a assistir-hi, el 7 d'agost. Entusiasmats pel ric patrimoni paleolític d'aquest poble rossellonès (*Fêtes de la Préhistoire*, Cauda de l'Aragó i Museu de Talteüll), mentre tornàvem a Girona vam mantenir una conversa molt excitant sobre la prehistòria universal (i de l'art rupestre, en particular), fins a tal punt que ens vam proposar visitar La Dordonya abans no finalitzés aquell agost.

I vam complir aquest propòsit. Al **Quadre 1** es detalla l'estada que hi vam protagonitzar juntament amb Jordi Serra del 20 al 24 d'agost. Després de 6 hores i 600 quilòmetres de cotxe (Girona, Perpinyà, Carcassona (**figura 2**), Tolosa, Caors, Brive, Terrasson i Les Eyzies-de-Tayac), a les 6 de la tarda del dia 20 ja estàvem instal·lats a "la capital mundial de la prehistòria".

Figura 2. Anada de Girona a Les Eyzies – 20 d'agost de 2012.

A l'esquerra: l'altre component del viatge, Jordi Serra, filòleg i actualment professor d'euskara a Vitòria.

Al fons: les muralles de Carcassona des de l'Autopista 61

Figura 3. Les Eyzies-de-Tayac: “La capital mundial de la prehistòria”**Figura 3.a** Des del Museu: Les Eyzies i la Vézère (centre) i penya-segats calcaris (fons)

Figura 3.b Cases adossades als imponents cingles calcaris, característics de Les Eyzies

Figura 3.c Abrics, balmes, coves... són presents arreu dels voltants de Les Eyzies

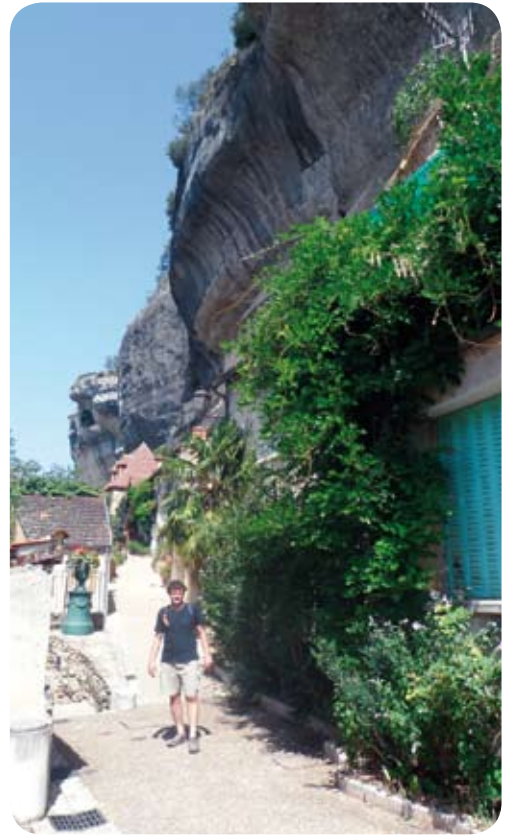

Figura 3.d Corredor, a la base del cingle calcar, que uneix l'Abri Pataud amb el Museu

LA DORDONYA: 200 ANYS DE TRADICIÓ ARQUEOLÒGICA

Per qui estigui interessat en l'origen i l'evolució de l'espècie humana, La Dordonya és una regió excepcional per la quantitat i qualitat de restes materials que conté del període neandertal i dels primers sàpiens europeus (400.000 a 10.000 anys). Això ha estat possible perquè les seves condicions ecològiques eren les idònies tant per l'hàbitat d'aquells homínids com, a la vegada, per la bona conservació dels seus vestigis fins a l'actualitat (**figura 3**). Però també per una altra raó: compten amb 200 anys de recerca, protecció i divulgació arqueològica en contrast, per exemple, a altres bioregions europees com la de Girona on l'atenció vers el període paleolític és recent (a partir dels anys 80 i 90 del segle XX).

Sobre aquesta qüestió, el llibre-guia *Les Eyzies-de-Tayac y el valle del Vézère* (2007) de Jean-Claude Blanchet i Jean-Jacques Cleyet-Merle situa a l'any 1815 l'inici de la recerca prehistòrica a La Dordonya (a Pech de l'Azé, per part de François Vatar) i esmenta que diferents investigadors l'han continuat ininterrompudament: Édouard Lartet (1801-1871), Denis Peyrony (1869-1954), Henri Breuil (1877-1961), François Bordes (1919-1981) o Jean Gausson (1919-2000). L'aportació de Peyrony és especialment rellevant perquè, per tal de difondre'n el seu coneixement a tots nivells (l'escolar inclòs), ja a l'any 1920 utilitza i porta a la pràctica, per primera vegada, el concepte 'turisme cultural'.

El bagatge adquirit al llarg d'aquests 200 anys de tradició arqueològica ha acabat tenint els seus fruits: avui, gent d'arreu del món visita la prehistòria de La Dordonya, tal com nosaltres hem fet l'agost d'aquest 2012.

LES EYZIES-DE-TAYAC: "LA CAPITAL MUNDIAL DE LA PREHISTÒRIA"

La major part de la riquesa prehistòrica de La Dordonya es concentra a la vall de la Vézère –un afluent del riu Dordonya– que anomenen *La Vallée de l'Homme* perquè en els abundants abrics i coves naturals incrustats als seus imponents penya-segats s'hi van establir els neandertals i els sàpiens i també, però només aquests darrers, hi van expressar les seves aptituds artístiques.

El centre neuràlgic de *La Vallée de l'Homme* és Les Eyzies-de-Tayac, un poble d'uns mil habitants situat en un medi absolutament rural. A les 6 de la tarda del 20 d'agost arribem a Les Eyzies i ens instal·lem al càmping La Rivière, emplaçat al marge esquerre de la Vézère i a deu minuts a peu del poble. La visita *in situ* de les coves prehistòriques que realitzarem els pròxims dies ens permetran constatar que és del tot merescuda la distinció de Les Eyzies com "la capital mundial de la prehistòria".

EL MUSEU NACIONAL DE PREHISTÒRIA DE LES EYZIES

Una vegada acomodats al càmping La Rivière, la nostra aventura prehistòrica a Les Eyzies comença al Museu, a primera hora del matí del dia 21 (figura 5). Renovat recentment (2004) ofereix, a través de formats moderns i diversificats, una visió sensacional de l'etapa més antiga de la humanitat en tots i cadascuns dels seus aspectes: fauna, homínids, lítica, climatologia, foc, art... A la botiga del Museu compro el llibre de la **figura 4**.

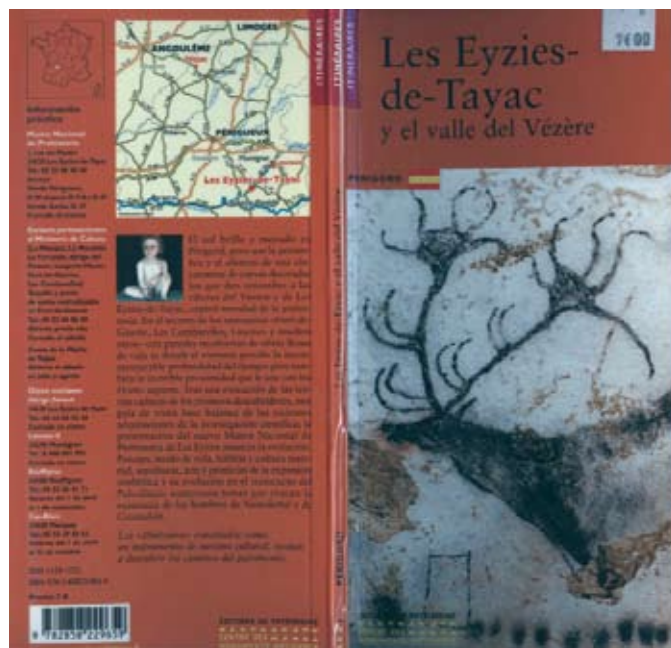

Figura 4. Museu Nacional de Prehistòria de Les Eyzies – 21 d'agost de 2012

Llibre-guia de gran utilitat per aproximar-se a l'ingent patrimoni prehistòric de Les Eyzies i la Vall de la Vézère, també anomenada *La Vallée de l'Homme*

Figura 5. Museu Nacional de Prehistòria de Les Eyzies – 21 d'agost de 2012

- 1) Exterior del Museu, adossat als penya-segats calcaris de Les Eyzies
- 2) 'El fil del temps', la vitrina on s'exposa l'evolució de les tècniques i els útils de pedra
- 3) Recepció a l'interior del Museu, amb l'arbre de l'evolució humana com a teló de fons
- 4) *Megaloceros giganteus* reconstruït, a la sala destinada a la fauna del Quaternari
- 5) Bifaços i fenedors 'hachereaux', típics de la cultura axeliana

'El fil del temps' és com s'anomena la llarguíssima vitrina que té un interès especial per mi perquè presenta l'evolució de les tècniques i els útils de pedra. Gaudeixo enormement mentre observo aquests instruments: bifaços, fenedors, nuclis i puntes *levallois*..., però necessitaria més hores per poder digerir tanta informació. Al respecte, em ve a la memòria que a Cromañon. De cómo la edad del hielo dio paso a los humanos modernos, l'arqueòleg Brian Fagan puntualitza: *"Las piezas exhibidas en el museo conmemoran un pasado poblado no por seres humanos sino por artefactos. Desde todo punto de vista, la rica y vibrante historia de algunos de nuestros antepasados remotos ha muerto para casi todo el mundo, salvo para un grupo de especialistas"*.

Tot i el seu atractiu, el veritable museu de la prehistòria de Les Eyzies és a l'exterior, a les nombroses cavitats i abrics situats a l'aire lliure que ara ens disposem a presenciar, tot començant per l'Abri Pataud.

L'ABRI PATAUD: CAMPAMENTS DELS CAÇADORS DE RENS

Emplaçat al cor de Les Eyzies i a pocs metres del Museu, l'Abri Pataud va ser ocupat intensament pels sàpiens fa entre 34.000 i 20.000 anys degut a la seva situació privilegiada a l'hora de controlar i caçar els grans mamífers (rens, sobretot) que transitaven als voltants de la Vézère (figures 1, 6 i 7).

De la nostra visita en volem destacar la tenda de 24.000 anys (període gravetià) estructurada a partir de pals inclinats sostinguts entre el sòl i la paret de l'abric i, al seu sostre, l'isard gravat que passaria desapercebut sense l'ajuda del guia. D'altra banda, ens criden l'atenció els enormes blocs caiguts a conseqüència del rigorós refredament climàtic que té lloc a les acaballes de la darrera glaciació (entorn els 20.000 anys), el qual està igualment ben documentat a la bioregió de Girona (Arbreda i Balma de la Xemeneia). I també el retràs en la seva excavació sistemàtica (a partir de 1958) en relació al seu descobriment (finals del segle XIX), cosa que ens recorda les similars enormes dificultats existents encara avui a Catalunya a l'hora de posar en moviment jaciments arqueològics potencialment excepcionals, com és el malaurat cas de la Balma de la Xemeneia.

Per més detalls sobre la història de l'Abri Pataud, el lector interessat pot consultar el capítol 10, *El poder de la caza*, del llibre de Brian Fagan esmentat més amunt.

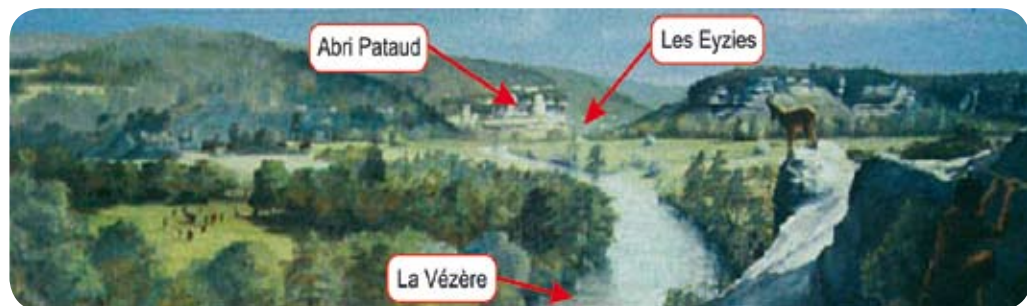

Figura 6. L'Abri Patud, situat a la riba de la Vézère - Reconstrucció de fa 24.000 anys (gravetià)

Imatge modificada a partir de <http://membres.multimania.fr/mariane2/perigord/spe006.htm>

Figura 7. L'Abri Pataud –
21 d'agost de 2012
1) Ubicació del jaciment
arqueològic dins el poble
de Les Eyzies

2) Els caçadors de rens
paleolítics van utilitzar
aquest abric com a
campament

3) Interior de l'abric:
totalment adequat per
rebre visites guiades

4) Un dels panells que
orienten el turista durant
la seva visita guiada

5) Fins a 14 nivells
estratigràfics: la prova
d'ocupacions humanes
continuades a l'Abri
Pataud entre fa 34.000 i
20.000 anys.

L'OCCITAN? LA LANGUE C'EST PERDU: LA LENTA AGONIA DE LA NOSTRA LLENGUA GERMANA

Moure's en terra estrangera acompanyat per un filòleg implica activar més del costum el sentit de l'oïda. I més encara si el territori en qüestió és de parla occitana, la llengua germana del català. Per això, en paral·lel a la prehistòria, l'altre propòsit del viatge a Les Eyzies és observar l'ús social d'aquesta llengua.

A *L'occità. Gramàtica i diccionari bàsics* (2009), Aitor Carrera explica que La Dordonya actua de frontera lingüística entre dos dels sis dialectes de l'occità: el llemosí al nord i, al sud (punt geogràfic de Les Eyzies), el llenguadocià, a través d'una de les seves varietats: l'occitan mejan o central.

Arreu estem atents a l'ús quotidià de l'occità: al càmping, al bar, al forn de pa, a la cooperativa agrària... I la primera resposta contundent al respecte la vam obtenir a l'entrada de l'Abri Pataud, a les 2 de la tarda del dia 21: "*L'occitan? La langue c'est perdu*". Menyspreu i sorpresa són les actituds habituals que obtindrem a mesura que buscàvem informació i mostràvem interès per aquesta llengua: "*és l'idioma dels vells*", "*per què us interessa si no és un parlar útil?*" o "*aquí la llengua oficial és el francès*". L'única excepció tindrà lloc durant la visita a la cova de Bernifal, com explicarem més endavant. I també, per raons òbvies, a l'Ostal d'Occitània de Tolosa, ja de tornada a Girona, el 14 d'agost.

LE MOUSTIER: DONAR UN NOM A LA CULTURA DELS NEANDERTALS

No recordo exactament quan em vaig interessar pels orígens i l'evolució de l'espècie humana. Possiblement va ser a través de la famosa pel·lícula *A la recerca del foc* mentre cursava segon de Batxillerat (avui quart d'ESO), l'any 1992. En canvi, sí tinc ben documentat el moment precís que vaig començar a participar activament en la recerca i divulgació de la prehistòria gironina i, per tant, universal: el 24 de març de 1998 amb la meua incorporació a l'Associació Arqueològica de Girona on vaig establir el contacte amb els meus mestres en aquesta disciplina: Josep Canal, José María de Bedoya, Enric Jiménez i, de manera especial, Joan Abad.

D'una manera o altra i mai en solitari, durant els catorze anys transcorreguts des d'aquell 24 de març de 1998 he contribuït a ampliar la visió general del fenomen paleolític a la bioregió de Girona. I, a escala més específica, també d'una de les seves etapes més fascinants: el paleolític mitjà o Mosterià.

El Mosterià és la cultura material dels neandertals i s'anomena d'aquesta manera perquè va ser descrit per primera vegada l'any 1863 per Edouard Lartet i Henri Christy arran de la localització d'instruments lítics a un abric rocós del poble Le Moustier, ubicat a la vall de la Vézère i a uns cinc quilòmetres de Les Eyzies.

Des del 1998 els neandertals i la cultura mosteriana han centrat el meu interès a través de diferents activitats: estudi de materials lítics, recerca i excavació de jaciments (Balma de la Xemeneia, Bauma d'en Noguer, estacions superficials del Pla de l'Estany i La Selva o, aquest mateix 2012, Domeny) i la seva posterior difusió en articles, premsa escrita, llibres, programes de ràdio o tallers didàctics.

Catorze anys investigant, reflexionant i divulgant sobre els neandertals i el Mosterià. El lector pot comprendre la meua emoció quan, a les 7 de la tarda del dia 21 d'agost, vaig poder visitar *in situ* l'abric original de Le Moustier (**figura 8**). El poble en si, comparat amb Les Eyzies, és més rural i de població inferior (163 habitants l'any 2009, segons l'*Institut*

Figura 8. Le Moustier, l'emblema de la cultura neandertal – 21 d'agost de 2012
L'abric, la columna estratigràfica i cronològica de referència i el seu emplaçament entre la cinglera i les cases del poble

National de la Statistique et des Études Économiques). L'abric s'emplaça dins el poble i està perfectament adequat a la seva visita turística, amb la cèlebre reconstrucció de la seqüència estratigràfica al bell mig. Pioners del segle XIX cercant-hi els orígens humans, discutint sobre les seves descobertes, posteriorment divulgades a nivell mundial... totes aquestes imatges i sensacions es concentren en aquest meravellós espai arqueològic.

DESCOBRINT ELS ANTICS SÀPIENS O 'CROMANYONS': L'ABRI CRO-MAGNON

Aquest 2012 s'ha produït a Domeny un descobriment excepcional: centenars d'eines de pedra en posició primària atribuïbles als neandertals i, possiblement, també als *Homo heidelbergensis*. Diverses persones de la societat civil s'han interessat per aquesta excavació tot fent-nos preguntes a peu de jaciment. Moltes giraven a l'entorn de 'l'home de cromanyó'. Per això ens vam adonar de la confusió que genera aquest terme entre les persones no avesades a la matèria. Per exemple, un enginyer de ponts i camins ens va comentar que "els cromanyons eren totes les espècies d'homínids fòssils anteriors als actuals sàpiens". Intentem aclarir-ho.

Els cromanyons i els humans del segle XXI som la mateixa espècie: *Homo sapiens*. Per tant, amb idèntica constitució morfològica. En l'argot científic, sàpiens i cromanyons som els mateixos "humans anatòmicament moderns". L'expressió 'cromanyó' fa referència només als sàpiens que, procedents d'Àfrica, es van establir a Europa durant el paleolític superior (fa entre 40.000 i 11.000 anys).

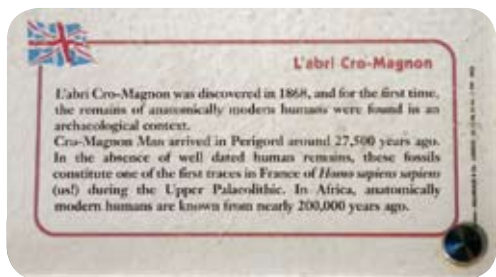

Figura 9. Abri Cro-Magnon – 21 d'agost de 2012
És un dels altres escenaris emblemàtics de la prehistòria mundial perquè l'any 1868 s'hi va descobrir el primer fòssil d'un sàpiens arcaic o 'cromanyó'

El primer 'cromanyó' descobert per la ciència va tenir lloc l'any 1868 a l'Abri Cro-Magon, a les Eyzies, i d'aquí prové la seva denominació. En occità "Cro" significa creu o forat i "Magnon" és el nom d'un antic propietari de l'abric. La tarda del 21 d'agost vam tenir l'oportunitat de passejar per aquest indret emblemàtic de la prehistòria mundial (**figura 9**). Emplaçat al mateix cingle calcari i a pocs metres de l'Abri Pataud és d'accés gratuït i el seu estat de conservació és excel·lent: ben protegit per una tanca i disposa d'un panell informatiu. És admirable i alliçonador la manera com el municipi de Les Eyzies respecta el seu patrimoni cultural.

LA VISITA A LES COVES PALEOLÍTIQUES ORNAMENTALS A PARTIR DE LA FONT-DE-GAUME

Durant la primera jornada a Les Eyzies (dia 21) ja hem assolit uns quants objectius: el Museu i tres jaciments insígnies (Abri Pataud, Le Moustier i Cro-Magnon). De cares als propers dies, la nostra intenció serà presenciar el màxim nombre possible de cavitats ornamentals (amb pintures, gravats i escultures).

Però per gaudir de la visita guiada a aquestes coves haurem de tenir en compte tres aspectes. Primer: no totes són obertes al públic. Segon: a diferència del que pressuposàvem, el principal centre que les administra no és al Museu sinó a la Font-de-Gaume, un paratge a la sortida del poble en direcció a Sarlat. Tercer: el número de visitants és limitat per tal d'evitar la degradació de l'art rupestre i això provoca una llarga filera humana a l'hora de comprar els tiquets d'entrada que, cada dia de l'estiu, s'inicia a les sis del matí.

Pascual Depaepe esmenta a la *France du Paléolithique* (2009) que les coves ornamentals registrades a Europa són unes 250 i, d'aquestes, 150 a França i 50 a La Dordonya. Durant la nostra estada a Les Eyzies tindrem l'oportunitat d'accedir a les següents: Font-de-Gaume, Les Combarelles, l'Abri du Cap Blanc, Abri du Poisson i Bernifal.

FONT-DE-GAUME: "LA GROTTÉ DES BISONS" I MÀXIMA EXPRESSIÓ DE LA POLICROMIA

"*Sou uns privilegiats*". D'aquesta manera es va presentar a les 10 del matí del dia 22 davant les vuit persones que estàvem palplantades a l'entrada de la Font-de-Gaume la que serà la nostra guia durant la visita. Tot seguit n'argumenta les raons. La primera és que "*a continuació veuran la millor mostra de pintura policromada de l'art rupestre paleolític mundial, després d'Altamira i Lascaux*"; i, la segona, que aquest estiu probablement serà el darrer amb accés obert al públic com a mesura de preservació dels motius decorats a les seves parets (**figura 10**).

Amb molt d'entusiasme, la guia ens fa un parlament introductori de deu minuts per generar expectació. I ho aconsegueix. La nostra emoció és màxima perquè és la primera cova pintada que visitarem a Les Eyzies. Ja a l'interior, observem que els conductes i les galeries càrstiques són aptes per circular-hi sense problemes a peu dret. A més, el recinte disposa d'una excel·lent il·luminació elèctrica.

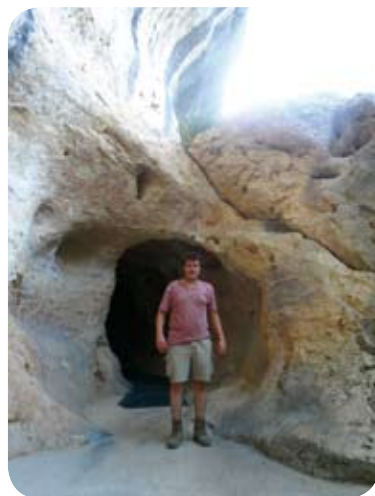

Figura 10. La Font-de-Gaume – 22 d'agost de 2012

A dalt: el centre que gestiona la majoria de les visites guiades als abrics i coves prehistòriques dels voltants de Les Eyzies

A l'esquerra: a través del conducte de la dreta s'accedeix als millors exemplars de pintura policromada del període paleolític, després d'Altamira i Lascaux

A la dreta: són les 9 i 41 minuts i estem frisant per accedir a la que serà la nostra primera visita a una de les coves ornamentals de Les Eyzies

Figura 11. Les Combarelles – 22 d'agost de 2012

A dalt: els exteriors de la cavitat, l'entrada de la qual s'entreveu al fons a la dreta.

A l'esquerra: panell de benvinguda situat a peu de la carretera que uneix Les Eyzies amb Sarlat

A la dreta: l'obertura d'accés a les galeries amb gravats rupestres, tradicionalment usada com a porxo pel bestiar

Superats els primers 60 metres arribem a un pas estret, “el Rubicó”, a partir del qual l’espai anirà augmentant de volum. Una profunda diàclasi, per exemple i salvant les distàncies, ens recorda Les Encantades de la cinglera de Serinyà que, amb els companys de l’Associació Joan Abad i Quim Planas, hem contemplat en més d’una ocasió durant les nostres recerques paleolítiques al Pla de l’Estany.

A partir del “Rubicó” comença un veritable espectacle artístic constituït sobretot per bisons (84 registres), però també cavalls, mamuts, cérvols, figures humanes o signes tectiformes. En total, més de 200 pintures i gravats. La majoria d’aquests motius estan tan ben integrats a la roca que ens passarien desapercebuts sinó fos per les atencions de la guia. No és el cas, però, del famós i impressionant fris que conté cinc bisons en fila i policromats. El descobriment l’any 1901 de pintures i gravats a la Font-de-Gaume va ser decisiu per identificar i comprendre l’art rupestre paleolític mundial, fins aleshores ignorat o menystingut a pesar de les evidències localitzades per Marcelino Sanz de Sautuola a Altamira (Santander), als anys 70 del segle XIX. Molt propera a la Font-de-Gaume i descoberta també aquell 1901, l’altra cova que va fer possible aquest reconeixement és Les Combarelles.

LES COMBARELLES: CENTENARS DE GRAVATS D’ANIMALS PLISTOCÈNICS

Lleons, urs, ossos, rens, cavalls, mamuts, llops, rinoceronts, peixos, guineus, figures femenines, signes tectiformes..., més de 800 motius decorats a les parets de Les Comaralles: una carta de presentació i un pol d’atracció turístic immillorables (**figura 11**).

Un grup de sis persones ens trobem davant l’obertura d’aquesta cavitat usada tradicionalment com a porxo pel bestiar i que fins l’any 1901 amagava un secret: unes llargues i estretes galeries amb nombrosos gravats esculpits fa 13.000 anys pels ‘cromanyons’. Està perfectament adaptada als seus visitants (il·luminació elèctrica, baranes, paviments), però en alguns trams cal acotar-se o ajupir-se.

La guia parla francès. I només francès, naturalment. Però mostra un gran interès de comunicació perquè se’ns adreça enraonant a poc a poc mentre manté el seu discurs entusiasmada, enèrgic i molt didàctic, cosa que li agraim.

Resseguir *in situ* les incisions dels gravats parietals no és gens fàcil. Per això les indicacions de la guia són més necessàries que mai. La seva manera de procedir per mostrar-nos aquests gravats ens recorda quan érem petits i apreníem a dibuixar a partir d’unir punts. A través d’un làser, la guia ens assenyalava: *“la tête, la bouche, le nez, l’oeil, le dos, la queue, les jambes... une lionne! Vous voyez?”*.

Una primícia: al final de l’itinerari visitable la guia ens assenyalava un punt a l’horitzó on fa pocs mesos uns espeleòlegs han descobert una nova galeria decorada. A l’instant, el nostre cos es trasbalsa i s’inclina per dirigir-se a aquest indret. Però llavors la guia ens surt al pas per fer-nos saber que mentre no s’hagin estudiat a fons està *“interdit d’aller”*.

De Les Combarelles ens n’enduem un record inesborrable. Encara avui –finals d’octubre, festes de Sant Narcís de Girona–, les converses amb en Jordi rememoren els seus motius gravats. Estàvem tan còmodes a Les Combarelles que no ens vam adonar que la visita se’ns havia allargat una hora més del previst i, a causa d’això, gairebé arribem tard a la següent visita: l’Abri du Cap Blanc.

L'ABRI DU CAP BLANC: ESCULTURA RUPESTRE MONUMENTAL D'ARA FA 15.000 ANYS

Primer amb cotxe i després a peu hem d'afanyar-nos per arribar a temps a la visita guiada d'aquest jaciment prehistòric. Un grup de vint persones ja estava entrant a l'abric amb la guia de torn, la qual en veure'ns ens formula l'habitual pregunta de presentació abans de les visites: "*votre nationalité?*", i, en aquestes situacions, la nostra habitual resposta de "*catalans, seulement catalans*" li provoca, també, l'habitual sorpresa i perplexitat.

El tipus d'art de l'Abri de Cap Blanc és totalment diferent de les pintures i gravats observats fins ara en les altres cavitats: a la seva paret s'hi representen, en format d'escultura monumental, els animals que van conviure amb 'els cromanyons' a finals del plistocè, ara fa uns 15.000 anys. El bestiar esculpit es concentra en un fris de 13 metres i compren sobretot cavalls i bisons, però també rens, urs i óssos, els quals s'han conservat gràcies als sediments que, durant mil·lennis i de dalt a baix, han soterrat i protegit l'Abri du Cap Blanc (**figura 12**).

UN SALMÓ ESCULPIT I GRAVAT AL SOSTRE DE L'ABRI DU POISSON

A Les Eyzies, a banda i banda de la Vézère abunda la pedra calcària massissa, vella (del període geològic secundari), carstificada i amb múltiples coves, abrics o balnes (**figures 1 i 3**). Un lloc idoni per l'habitat prehistòric. Segurament moltes restes materials d'aquella etapa de la humanitat encara estan ocultes, pendent de descobrir, però una bona quantitat, en canvi, ja estan ben documentades i són d'accés al públic. Durant el nostre viatge ens dirigim a una de les zones de major concentració d'aquestes evidències paleolítiques: la petita vall "Gorge d'Enfer".

El paisatge d'aquesta vall ens recorda les prospeccions que del 1999 al 2002 vam realitzar a la cinglera de Serinyà amb en Joan Abad, descrites al nostre llibre *Arrels profundes* (**figura 16**). La "Gorge d'Enfer" és un penya-segat que presenta potents obertures a la roca i blocs caiguts arreu i, a diferència de Serinyà, en una franja de només 300 metres s'hi concentren jaciments prehistòrics de renom mundial com Laugerie-Haute, Laugerie Basse, l'Abri Lartet i, també, l'Abri du Poisson.

La singularitat de l'Abri du Poisson és el salmó esculpit i gravat ara fa 25.000 anys al seu sostre, perquè les representacions de peixos són escassíssimes (una desena) en el global de l'art rupestre paleolític. Poder-lo presenciar *in situ*, a peu dret i amb el cap inclinat cap al sostre, és un autèntica delícia. En relació a aquest excepcional gravat va tenir lloc l'anomenat "*afer de l'Abri du Poisson*", la típica història de principis del segle XX d'intent d'apropiació patrimonial per part d'agents estrangers. Per altra banda, cal comentar que a dos metres del salmó s'hi conserva una sola mà negativa. Es considera, però, que originàriament n'hi hauria hagut més, perquè a les esquerdes de les parets abunden marques de pintures deteriorades que, possiblement, formarien part del mateix esquema representatiu.

El nostre guia a l'Abri du Poisson mereix un comentari especial, de caire positiu. A pesar de la velocitat en el seu parlar –i "*seulement en français*", naturalment– era una persona extraordinàriament apassionada, com n'he conegut pocs en el món de la prehistòria.

Durant les seves explicacions donava la impressió que estiguéssim descobrint el salmó esculpit i la mà negativa, com si mai abans ningú, ell mateix inclòs, hagués tingut l'oportunitat d'observar "*cet art sensationnel*".

Sortint de l'abric vam conversar mitja hora amb el guia –sense el handicap de l'idioma hi hauríem estat més estona–, durant la qual ens va aconsellar visitar la cova de Bernifal i ens va proporcionar unes informacions molt valuoses del patrimoni prehistòric a Les Eyzies: precedents històrics i actualitzats de la recerca i la divulgació; actitud positiva de l'administració francesa, dels propietaris i de la societat civil respecte els seus jaciments arqueològics. Ens vam adonar que molts dels actuals problemes de l'arqueologia catalana estan resolts des de fa seixanta anys a Les Eyzies. L'abisme entre aquestes dues realitats socials i culturals respon a un fet: allà existeix una arrelada tradició arqueològica de 200 anys.

FRUSTRACIÓ A L'ENTRADA DE DUES COVES DE RENOM: ROUFFIGNAC I LASCAUX

A 2/4 de 9 del dia 23 sortim del càmping amb la intenció d'accedir a la gruta de Rouffignac, situada a 11 quilòmetres i cèlebre pels mamuts pintats a les seves parets (uns 150) i per la seva extensa xarxa càrstica (d'uns 10 quilòmetres).

Seguint les precises indicacions dels successius rètols (Rouffignac a 9, 5, 4, 2, 1 i 0,5 quilòmetres) ens enfilem a una muntanya amb un entorn natural esplèndid, idíl·lic, però totalment solitari, sense cap rastre humà visible, a banda dels rètols. I llavors, de sobte i enmig de la boscúria, apareix una multitud de persones i cotxes, senyal inequívoc que hem arribat a la gruta de Rouffignac (**figura 14**).

Figura 12. Abri du Cap Blanc – 22 d'agost de 2012

Els monumentals cavalls esculpits a les parets d'aquest abric ara fa 15.000 anys no deixen indiferent els seus visitants

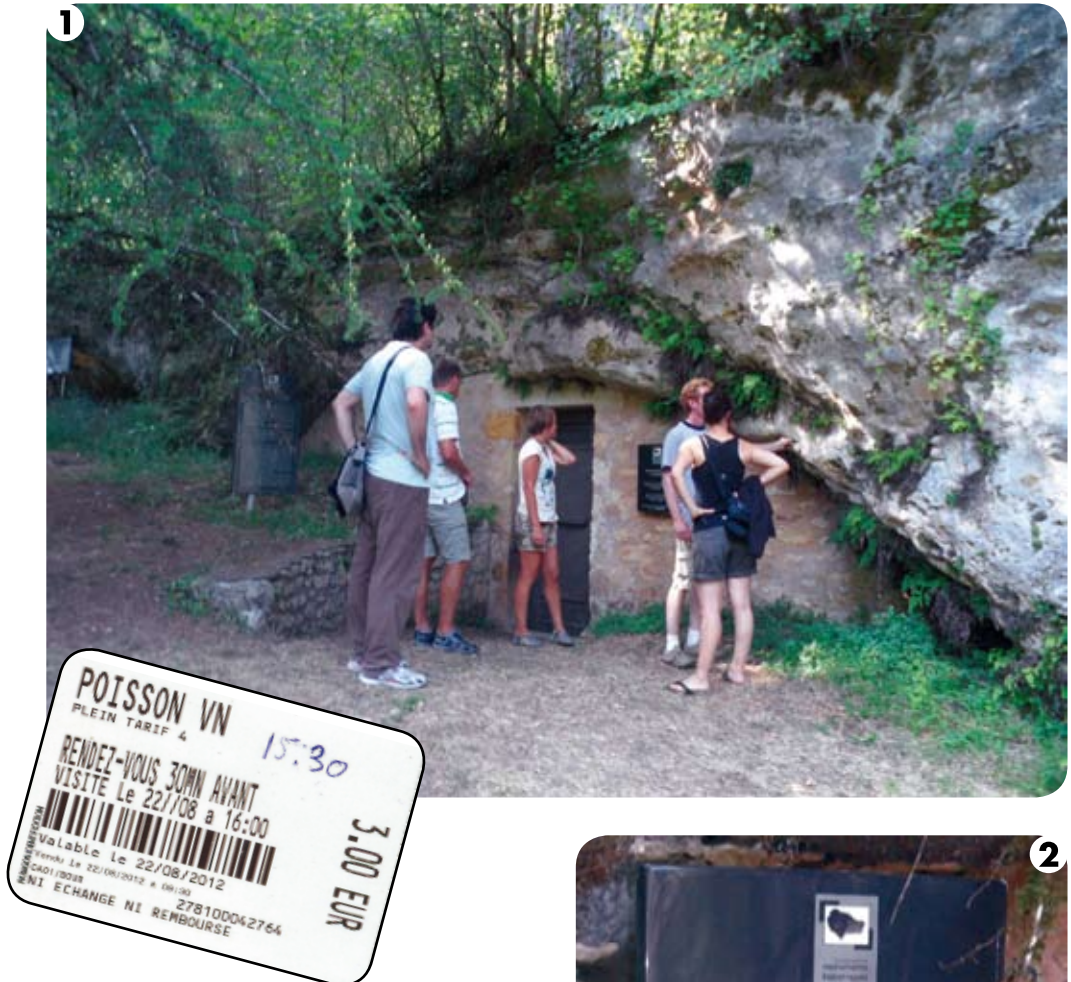

Figura 13. Abri du Poisson – 22 d'agost de 2012

1. exteriors de l'Abri Poisson i l'Abri Lartet (al fons), ambdós dins la "Gorge d'Enfer"

2. salmó esculpit i gravat al sostre ara fa 25.000 anys
(Font: Jean-Claude Blanchet i Jean-Jacques Cleyet-Merle (2007); Les Eyzies-de-Tayac y el valle del Vézère)

3. panell que informa del que representa aquest salmó en el conjunt de l'art rupestre paleolític mundial: "1 des 10 poisson pariétaux recensés"

Superada la difícil tasca d'aparcar, ens dirigim al recinte mentre gaudim dels nombrosos afloraments de sílex disposats ordenadament als seus voltants. La riuada de gent bellugant-se a l'interior de la gruta ens provoca aquest pensament: "*estem en un d'aquells indrets especials, de caràcter simbòlic. Un santuari etern: reiteradament visitat en el passat, però també en el present*". Frisant per accedir-hi, ens afegim a la filera per comprar el tiquet corresponent. Però just quan arriba el nostre torn i referint-se al nombre de visites admissibles per aquest dia, el venedor ens col·loca davant els nassos aquest cartell: "*Fermé*".

Una vegada refets del disgust, a la botiga comprem *Les religions de la préhistoire* d'André Leroi-Gourhan i fem una volta ràpida a una exposició itinerant sobre la prehistòria d'Indonèsia. Tot seguit marxem en direcció a la cova de Bernifal.

Una frustració idèntica vam experimentar intentat accedir, també sense èxit, a la "*Capella Sixtina de l'art prehistòric*": Lascaux. L'allau de persones, cotxes, motos i caravanes ens ho va impedir en dues ocasions. Només vam poder entreveure la seva entrada original, immortalitzada a través d'una fotografia de l'any 1940 on apareix el mític abat Breuil amb els descobridors de Lascaux, imatge reproduïda en multitud d'ocasions, per exemple a la pàgina 108 del sensacional llibre *El Hombre de Cro-Magnon* de Tom Prideaux publicat l'any 1973 per Time-Life Books. Arribats de Lascaux, el vespre del dia 23 érem a Montignac (**figura 2**). Eren les hores finals del nostre viatge i ho vam aprofitar per fer el turista en aquest poble travessat també per la Vézère, però ubicat dins d'una vall més àmplia que la de Les Eyzies. A les deu de la nit, l'última activitat en territori francès: al bar per veure en directe el partit d'anada de la Supercopa espanyola entre el Barça i el Madrid. Resultat: 3 a 1 a favor del Barça.

Aquell 23 d'agost havíem estat ben ocupats: al matí a Rouffignac i Bernifal, al vespre a Lascaux i Montignac. I a la tarda a les llibreries Cadeau i Font-de-Gaume de Les Eyzies on l'oferta de llibres sobre prehistòria és, igual que els seus preus, elevada. En la tria final vaig adquirir els següents: *L'home et la matière, Milieu et technique* i *Le fil du temps* André Leroi-Gourhan, *Dans les pas de Cro-Magnon. Naissance de la préhistoire dans la Vallée de la Vézère* de Bernard Henriette, *La France du Paléolithique* de Pascal Depaepe, *Neanderthal. Une autre humanité* de Marylène Patou-Mathis, *Encyclopédie pratique des outils préhistoriques. 150 outils et gestes techniques* de Jean-Luc Piel-Desruisseaux, *De Néandertal à l'homme moderne. L'Aquitaine préhistoriques, vingt ans de découvertes (1990-2010)* coordinat per Vincent Mistrot, *Préhistoires de France* de Jacques Jaubert i, finalment, els *Dossiers d'Archéologie* números 345, titulat *Néandertal réhabilité*, i 351, *Homo sapiens. À la recherche de nos origines*.

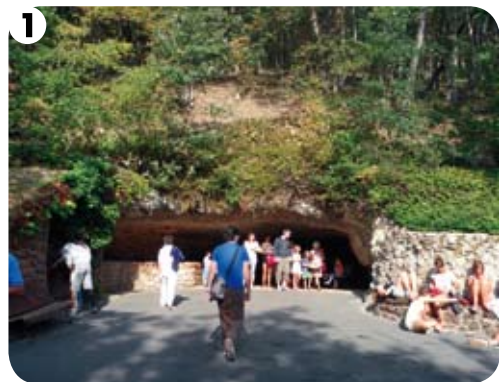

Figura 14. Gruta prehistòrica de Rouffignac – 23 d'agost de 2012

- 1) Les pintures rupestres (i els cèlebres mamuts) es van descobrir l'any 1956 i són d'accés obert als turistes des de l'any 1959
- 2) Allau de visitants al seu interior, davant la botiga i una sala d'exposicions itinerants
- 3) A les vessants de la muntanya hi abunden els ronyons de sílex
- 4) El sílex: una matèria primera que els 'cromanyons' de fa 14.000 anys tenien ben a l'abast als voltants d'aquesta gruta
- 5) Placa commemorativa de personalitats rellevants al llarg de la seva història prehistòrica: Louis-René Nougier i Romain Robert (descobridors), Charles et Louis Plassard, Henri Breuil i Claude Barrière (prehistoriadors) i Max Sarradet (conservador de monuments)

BERNIFAL: UNA COVA QUE ES MANTÉ INTACTA DES DE FA 14.000 ANYS

Després d'un plàcid passeig de 500 metres per l'interior d'un bosc, a l'indret més inesperat en un sentit geològic (absència aparent d'una potent massa calcària amb els fenòmens càrstics associats) se'ns presenta una guia amb un somriure d'orella a orella i amb un missatge de benvinguda a la que esdevindrà la cova més autèntica del nostre viatge: Bernifal (**figura 15**).

Els 'cromanyons' fa 14.000 anys, els descobridors de les seves pintures rupestres l'any 1902 i els turistes d'aquest 2012 haurem experimentat sensacions similars una vegada introduïts a la cova de Bernifal. El motiu: les seves condicions ambientals internes s'han conservat pràcticament intactes al llarg de tot aquest temps.

Tot i que es va mantenir segellada durant mil·lennis, l'entrada actual és la mateixa que la paleolítica. L'ensorrament fortuït del sostre a tocar l'entrada va ser determinat pel seu descobriment ja que, a jutjar pel seu aspecte exterior –el bosc on passejàvem plàcidament–, mai abans ningú hi havia sospitat o recercat una cavitat de tipus ornamental.

Bernifal no disposa d'il·luminació elèctrica, paviments, baranes o d'altres dispositius moderns. El seu recorregut es realitza amb l'ajuda, només, d'una llanterna i enmig de la foscor més absoluta i de la companyia de les seves pròpies peculiaritats: la humitat, la temperatura, el regantell constant d'aigua (que formen les estalagmites) i l'espòrica aparició dels rats-penats. Aquestes circumstàncies donen al visitant una aire de misteri, d'aventura i d'explorador pioner.

Pel que fa al contingut artístic, a les seves parets i sostres hi ha representats uns 150 motius pintats i gravats en diferents tècniques: figures animals (mamuts, cavalls, bisons), figures humanes (una cara, un fet insòlit en l'art paleolític), mans negatives i signes tectiformes (un dels quals s'ha interpretat com una tenda).

La cova és de titularitat privada. Pertany al senyor Gilbert Pémendrant, qui a la vegada és l'única persona que ens demostra la seva identitat i parla occitana mentre sojornem a Les Eyzies. L'explotació econòmica de les visites guiades també està en mans privades. Ens informen que l'administració francesa aprova aquest tipus de gestió a canvi que es garanteixi l'accés al seu estudi científic per part dels professionals en la matèria. Quedem meravellats d'aquesta concòrdia entre l'administració i la propietat privada respecte un jaciment arqueològic. Un acord racional entre persones sensates, on tothom hi surt guanyant: el patrimoni cultural (públic) i el benefici (privat), veritable motor de l'economia d'un país. Un tipus d'entesa poc freqüent a Catalunya tal com, malauradament, nosaltres mateixos hem comprovat, per exemple, al voltant d'un dels jaciments paleolítics potencialment més prometedors del nostre país: la Balma de la Xemeneia d'Amer.

Dues hores i mitja és el temps que passem a l'interior de la cova de Bernifal. Quan sortim, el contrast ambiental entre el món subterrani i el terrestre és brutal: notem una forta xafogor. Ens adaptem a la nova situació aprofitant l'ocasió per fer-nos fotografies amb la resta dels acompanyants (un total de tretze).

Bernifal serà la nostra darrera visita d'una cova ornamental a Les Eyzies, una estada de només tres dies però les vivències de la qual només podem resumir fent ús de múltiples adjectius com: fantàstics, sensorials, màgics, al·lucinants.

Figura 15. Cova de Bernifal – 22 d'agost de 2012

1) Extrem visible de la formació geològica de Bernifal on s'emplaça, amagada, aquesta cavitat

2) L'entrada va ser descoberta de forma fortuïta perquè es va ensorrar el sostre que, a la vegada, actua de subsòl del bosc actual

3) A l'indret més inesperat del bosc apareix l'accés per visitar les esplèndides manifestacions artístiques de Bernifal

4) Al pàrquing s'indica els 500 metres que cal recórrer a peu per accedir a la cova

5) La guia i el propietari de la cova de Bernifal, el senyor Gilbert Pémendrant, l'única persona d'identitat i parla occitana que vam aconseguir identificar durant el nostre viatge

PATRIMONI PREHISTÒRIC: LUXE O BENESTAR ECONÒMIC?

Amb tot el que hem explicat fins ara és evident que de Les Eyzies ens enduem cap a Girona una excel·lent impressió, tant pels seus 200 anys de tradició arqueològica com per les formes d'investigar, divulgar i rendibilitzar econòmicament la seva prehistòria.

Una realitat social i cultural en relació al seu patrimoni paleolític –a Les Eyzies– ben diferent a la de Catalunya, on el primer jaciment documentat data de finals del segle XIX (l'any 1871, a la Bora Gran d'en Carreras de Serinyà), fins als anys 80 del segle XX no hi ha hagut certa continuïtat en la recerca i, fins als 90, no s'ha començat la seva divulgació a través de les visites guiades als espais arqueològics o de la didàctica escolar

L'any 1978, al número 1 del *Butlletí de l'Associació Arqueològica de Girona*, José María de Bedoya va escriure aquest article-pregunta: *¿Existe arte rupestre en la provincia de Gerona? El problema de la falta de investigación sistemática*". Hi ha almenys dues raons per les quals estem convençuts que aquest tipus d'art també ha d'existir en alguna part de la bioregió de Girona, malgrat que a dia d'avui encara estigui per descobrir.

La primera raó és que en territoris pròxims com l'Ariège francesa (Niaux) o el País Valencià (Parpalló), l'art rupestre paleolític hi està força ben representat. La segona és que la cultura material pròpia dels 'cromanyons' que pintaven i gravaven els seus abrics i coves de Niaux, Parpalló i Les Eyzies també s'ha identificat a la bioregió de Girona: a la cinglera de Serinyà (Arbreda) i als cingles de Sant Roc d'Amer (Balma de la Xemeneia) (**figura 16**). És, per tant, un dels grans interrogants que a principis del segle XXI la ciència prehistòrica catalana encara no ha pogut resoldre: per què no s'han descobert manifestacions artístiques similars a la bioregió de Girona?

Al meu entendre, la resposta conté una qüestió de fons que va més enllà de l'estricta disciplina prehistòrica: la diferència abismal entre un país com el nostre i d'altres com el francès a l'hora de reconèixer i valorar el seu patrimoni prehistòric com un símptoma de civilització i de progrés cultural, social i econòmic. Aquest dèficit comparatiu ve condicionat per la pròpia història de cada país. Un exemple: quan el 1815 a La Dordonya s'inicia la inquietud per descobrir els orígens humans, a Espanya encara actua la Inquisició, la darrera víctima de la qual serà el mestre d'escola Gaietà Ripoll i Pla, l'any 1826.

Aquest context històric ha determinat que la recerca i la divulgació de la prehistòria siguin unes activitats molt recents a Catalunya en comparació a La Dordonya, raó per la qual fins avui han tingut poca transcendència en el si de la nostra societat civil. A Les Eyzies, en canvi, amb gairebé 200 anys de tradició arqueològica, a banda del seu interès purament científic, la prehistòria també ha esdevingut un pol d'atracció turístic i econòmic i, per tant, ocupa un espai destacat en la seva vida quotidiana. Aquests tres aspectes (ciència, societat i economia) formen part d'un mateix cercle. Virtuós. Per això pels habitants de Les Eyzies, la prehistòria no és un luxe. Tot al contrari: és sinònim de benestar. Perquè el fenomen de la prehistòria ha estat un revulsiu d'ordre econòmic en aquesta població tradicionalment agrària, convertida ara en el centre mundial del "turisme cultural" de la prehistòria.

Figura 16. Art rupestre paleolític a la bioregió de Girona?

La cultura material dels 'cromanyons' que van habitar la cinglera de Serinyà (a la dreta) o de Sant Roc d'Amer (a l'esquerra) és equiparable a la dels 'cromanyons' que van decorar els abrics i coves de Les Eyzies, Niaux o Parpalló. Tots són caçadors-recol·lectors del període paleolític superior (40.000-10.000 anys). Per què, doncs, no s'han descobert manifestacions artístiques similars a la bioregió de Girona?

“... JAMÁS VOLVERÁ A SER EL MISMO”

Diu Lewis-Williams a l'acabament de la cita que encapçala aquest article. Comparteix plenament aquesta afirmació, sobretot després de la meua estada a Les Eyzies. Davant la presència d'una pintura, un gravat o una escultura realitzats fa 20.000 anys (unes 800 generacions humanes anteriors al temps present) s'experimenten fortes emocions i reflexions sobre el gran enigma, encara no resolt, de la naturalesa humana: qui som i per què som així els sàpiens del segle XXI? La nostra essència és racional o espiritual? On ens dirigim i amb quina finalitat?

Als anys 2006 i 2008 ja havia tingut l'ocasió de visitar algunes pintures rupestres paleolítiques (al Cantàbric: El Castillo, Hornos de Peña), però no m'havien causat el mateix efecte. Potser llavors era massa jove i encara em faltava bagatge per copsar-les degudament, tot i que m'inclino més a pensar que si Les Eyzies m'ha impressionat de debò és per la visió integral respecte el seu patrimoni cultural. Lluny de ser un luxe pel gaudi d'un grup reduït d'especialistes o dèspotes il·lustrats, la prehistòria hi està present en tots els aspectes que configuren la seva societat. Aquesta perspectiva m'atrau. M'hi identifico plenament i m'estimula a continuar la línia de treball que combina ciència i societat, iniciada l'any 1998 a través de l'Associació Arqueològica de Girona, a totes aquelles àrees de la bioregió de Girona amb aspectes potencials similars als de La Dordonya, però encara poc explorats: Domeny, Pla de l'Estany o cinglera de Serinyà i de Sant Roc d'Amer (figura 16).

La trajectòria d'un prehistoriador està plena de contrastos, igual que en tantes facetes de la vida d'un individu. Amb instants més bons que d'altres. El meu pas per la Universitat durant els anys 1995 a 2000, per exemple, gairebé em fa avorrir l'interès pels orígens i l'evolució humana. En canvi, la incorporació a l'Associació Arqueològica de Girona i la coneixença de Joan Abad l'any 1998, la participació en les campanyes d'excavació d'Atapuerca i l'Abric Romaní dels anys 1999-2001, l'experiència de posar en moviment jaciments arqueològics (Balma Xemeneia, Bauma d'en Noguer, Domeny) o les prospeccions amb Joan Abad dels anys 1999 a 2002 al Pla de l'Estany i la cinglera de Serinyà m'han estampat per sempre més la inquietud d'investigar i divulgar a fons el fenomen de la prehistòria gironina i, per tant, universal.

Episodis puntals i moments d'inflexió. De “*jamás volverá a ser el mismo*”. Aquest 2012 n'he viscut un altre: l'inesborrable record de l'estada a Les Eyzies, un referent per tothom que estigui interessant en els orígens sàpiens europeus i l'art rupestre paleolític mundial.

WEBGRAFIA SOBRE L'ART RUPESTRE PALEOLÍTIC DE LES EYZIES

- **Musée National de Préhistoire - Les Eyzies-de-Tayac - Dordogne**
<http://www.musee-prehistoire-eyzies.fr>
- **Sites préhistoriques de la vallée de la Vézère - Grotte de Font-de-Gaume**
<http://eyzies.monuments-nationaux.fr>
- **Pôle international de la Préhistoire**
<http://www.pole-prehistoire.com>
- **Grottes de France - Tourisme souterrain**
<http://www.grottes-en-france.com>
- **Hominidés - Les évolutions de l'homme**
<http://www.hominides.com/index.php>